

**Prof. dr. Hasan Sušić**

## DIMENZIJE DŽIHADA

### REZIME

U tekstu se raspravlja o pojmu svetoga rata i njegovoj mogućoj vezi sa islamskim pojmom džihada. U tom kontekstu autor posebnu pažnju posvećuje mnogobrojnim značenjima i aspektima džihada potkrepljujući ih ajetima iz Kur'ana i hadisima Božijeg poslanika Muhammeda, a.s. Na kraju autor nastoji da argumentirano dokaže kako su zapadnoevropski mislioci pred/rasudno gledali na pojam džihada svjesno iskrivljujući njegovo suštinsko značenje koje se nikako ne iscrpljuje u fenomenu rata.

### Uvod

**D**žihad nije sveti rat i islam ne priznaje niti poznaje pojam svetog rata. Taj atribut mu je dat prema analogiji s hrišćanski shvaćenim krstaškim ili svetim ratom. Džihad je aktivnost širokih razmjera usmjerena na izmjenu postojeće situacije, aktivnost u koju pored bioloških, ekonomskih, etičkih i drugih napora ulazi i oružani sukob u doslovnom smislu riječi. Stoga je sa stanovišta Qur'ana, pa i Muhammedovog predanja, neprihvatljivo svođenje džihada samo na oružani napor.

Već sam naslov, u izvjesnom smislu, želi da ukaže na složenost ove pojave. Kada se govori o dimenzijama džihada, onda se, zapravo, radi o tome da se

sadržaj ovog pojma sagleda nešto šire nego što to čini ona svijest koja je žrtva vlastitog smisla za pojednostavljivanja i vulgarizacije. Mada je o džihadu pisano mnogo, naročito u islamskom svijetu, o toj kategoriji postoji niz zabluda, a ocjene se često izriču bez elementarnog poznavanja islama. Takvu sudbinu nemaju samo pojedini postulati islama, već katkada i islam u cjelini. Upravo jednostrano interpretiranje džihada znatno je doprinijelo da se islam shvati kao *ecclesia militant*. Tome je naročito doprinijelo ignoriranje nekih bitnih dimenzija ovog pojma koje je Qur'an vrlo precizno i jasno naznačio, a još više konkretizirao Hadis\*.

Najvažniji izvor islama je Qur'an, pa nam se čini da je pravi put razmatranja upravo u analizi sadržaja njegovog teksta, te će nam tek poslije detaljnije analize biti jasno kako i u kojoj mjeri neke savremene koncepcije džihada odražavaju duh islama ili, preciznije, koliko su u skladu s osnovnim postulatima islama, a koliko su daleko od njega ili mu direktno suprotstavljene.

Do sada je poznato nekoliko koncepcija o džihadu i one se mogu uglavnom grupirati u tri vrste:

1. Shvatanje džihada kao nasilnog nametanja vjere i uništavanje onih koji tu vjeru odbacuju.
2. Insistiranje na džihadu kao nemilitantnom naporu a usmjerenom ka duhovnom i moralnom usavršavanju.
3. Shvatanja da je džihad u osnovi samo nastojanje koje ima za cilj prosperitet i preporod zajednice na svim područjima.

Cilj nam je ovdje da pokažemo kako se i koliko ove tri koncepcije smještaju u okvir Qur'ana i šta o njima kaže sam Hadis.

Džihad se često prevodi kao sveti rat. Treba odmah napomenuti da u islamu ne postoji sintagma sveti rat. U Qur'anu i u Muhammedovim izjavama nema teksta koji džihadu pripisuje svetost (*muqaddas*). Jer, da mu je dat naziv sveti rat, on bi sigurno velikim svojim dijelom bio shvaćen gotovo isključivo u čisto oružanom smislu, a time bi bile zatrpane ostale dimenzije do kojih je naročito Muhammedu bilo posebno stalo. Sigurno je razlog i u činjenici što su u islamu vjersko i svjetovno bili gotovo nerazmršivo zapleteni, te, kada je riječ o čisto vojnoj dimenziji, odnosno o ratu u pravom smislu riječi, onda islam priznaje samo džihad i ništa više. Ostale vrste rata se ne priznaju

---

\* Muhammedovo Predanje.

i čak osuđuju. Prihvatanje sintagme sveti rati značilo bi postojanje i drugih vrsta ratova o kojima Qur'an i Hadis uopće ne govore, jer se ostale vrste rata ne priznaju i čak osuđuju. Tako se i u tekstovima islamskih pravnika i teologa džihad ne prevodi kao sveti rat, pa stoga nije slučajno što prevođenje i interpretiranje ovog pojma na druge jezike pričinjava stanovite poteškoće u razumijevanju.

Pored toga, nigdje se u izvorima islama džihad ne svodi na pojam rata, za koji Arapi imaju poseban i odomaćen izraz da bi njime označili oružani sukob zajednica, grupa ili država. Ni uz ovaj pojam (harb) ne predicira se pojam sveti (muqqadas), izuzev u nekim tekstovima novijeg datuma.

Etimologija ne mora uvijek biti pouzdan oslonac i vodič u razmatranjima ovakve vrste, ali se čini da ovdje može pomoći i da je čak nezaobilazna. Džihad je imenica izvedena iz korijena dž h d, korijena koji nosi značenja: iskušati, isprobati, nastojati, truditi se, naprezati se, zalagati se i sl., a imenica izvedena iz tog glagola znači: naprezanje, zalaganje, stremljenje, borba, borba na Božijem putu, rat protiv nevjernika, nasilnika i svih vrsta neprijatelja. Očito je, dakle, da pojam džihada nosi vrlo široko značenje.

Najraširenije shvatanje o džihadu jeste da je to rat u doslovnom smislu riječi i to prvenstveno sveti rat, tj. rat protiv nevjernika. Katkada se taj pojam širi na hrišćane, Jevreje, muslimane – političke protivnike i druge. Takvo poimanje je vrlo jasno došlo do izražaja u Evropi, a nije strano ni arapsko-islamskom duhovnom i političkom podneblju. Ima orijentalista koji čak tvrde da je džihad ustvari apsolutna obaveza svih muslimana da mačem šire islam.<sup>1</sup>

Zanimljivo je napomenuti, kada je riječ o islamskoj ulemi (teolozi i pravnici), da se primjećuju vrlo značajne razlike između ši'ita i sunnita. Ši'iti su po svojoj prirodi znatno militantniji i često insistiraju na ovom vojnom poimanju, dok kod sunitske uleme dolazi do vidljivog uklona ka širem shvatanju džihada.<sup>2</sup>

Drugo shvatanje nastoji da džihad utemelji gotovo isključivo u smislu napora za moralnim usavršavanjem, za uspostavljanjem mira, pravde i sreće. U okviru ovih koncepcija džihad se shvata kao napor nad samim sobom,

<sup>1</sup> Citirano prema Dafir Kasimi, *Al-Džihad wa al-huquq al-dawliyy-ya al-amma fi al-islam*, Dar al-'ilmi al-malayin, Bejrut 1982., str. 212.

<sup>2</sup> *Kitab al-mu'tamar al-rabi'*, al-Džihad, Kairo, 1967.

najprije da bi se obuzdale vlastite strasti, kolektivni napor da se uvede dobro i zabrani zlo, jedan aktivitet koji smjera izmjeni postojećeg stanja.

U nas je o džihadu malo pisano, a sigurno je jedan od zanimljivijih stavova onaj što ga je u tekstu "Aktualizacija islama" izrazio Dragoš Kalajić. Zbog toga što se velikim dijelom uklapa upravo u ovu drugu koncepciju, iako je iz teksta vidljivo da su mu poznati i ostali oblici džihada, donosimo ga u nešto širim izvodima: "U specifičnom kontekstu razmatranja treba ukazati na činjenicu da koncepcija "velikog svetog rata" potječe od jednog Muhammedovog haditha izrečenog nakon povratka sa vojne: 'Vratili smo se iz malog svetog rata u veliki sveti rat (Rajana min al-jihadil-acghar ila l-jihadil-akbar)'. U svjetlu prakse vjernosti islamskoj tradiciji, savremeni pozivi na "veliki sveti rat" se moraju tumačiti u kontekstu značenja navedenog haditha. Okolnosti u kojima je izrečen ovaj hadith, dakle, po povratku iz rata, jasno ukazuju da se veliki sveti rat vodi ili treba da vodi u uvjetima mira. Odnos "malog" i "velikog" svetog rata je hijerarhijski odnos dva različita, ali komplementarna svijeta stvari i pojava u specifičnom polju fenomena ljudske borbe. U pitanju je odnos "malog", odnosno "spoljnog" materijalnog i "unutrašnjeg" duhovnog rata koji se vodi u srcu i mislima čovjeka, kao jedan od puteva metafizičke realizacije ili aktualizacije vrijednosti protiv svega što se u čoveku opire usponu ka savršenstvu, ispravljaju ka supremnoj mjeri harmonije i jedinstva".

[...]

"U pogledu našeg predmeta razmatranja treba istaći da je predanje o islamskom agresivnom militarizmu većim dijelom jedan oblik stvaranja alibija kojim su pobijedjeni nastojali ne toliko da opravdaju svoje poraze, koliko da prikriju očevidnost jedne činjenice: islam je napredovao i pobjeđivao više snagom i uvjerljivošću svojih ideja nego svog oružja."<sup>3</sup>

U treću grupu stavova spadaju pozivi na džihad koje najčešće arapskim masama upućuju njihove političke vođe. U tom pogledu najinteresantnije su izjave Nasera i Burgiba. Burgiba, naime, kaže: "Na određenom stupnju razvitka džihad je dostignuće takvog ekonomskog i vojnog potencijala koji bi se mogao suprotstaviti bilo kojoj inozemnoj ekspanziji,"<sup>4</sup> a za Nasera džihad je "rat u slučaju otvorene agresije jake nacije na slabu", a potom džihadu pridaje

---

<sup>3</sup> Delo, Beograd, juli 1978., str. 59-60.

i značenje revolucionarnog rata za oslobođenje ugnjetenih naroda”.<sup>5</sup> Očito je, dakle, da se ovdje džihad smješta potpuno izvan jednog uobičajenog konteksta i da mu se odaju odredbe antikolonijalne i antiimperijalističke borbe ne samo u okviru islamskog svijeta već u čitavom savremenom čovječanstvu.

Stoga nije slučajno da se danas u arapskim školama insistira na izrazito defanzivnom karakteru džihada, dakle, rata kojemu se pribjegava u krajnjoj nuždi, pa se stoga vrlo često ističe i revolucionarni karakter džihada, jer se shvata kao borba ugnjetenih naroda u savremenom svijetu.

Već ovih nekoliko naznaka pokazalo je da je pojam džihada izrazito dinamičan i podložan različitim interpretacijama koje najčešće nastaju u skladu s promjenama društveno-historijskih prilika. U tom bogatstvu koncepcija o kojima svjedoči povijest, džihad je shvatan i na načine koje Qur'an nije sankcionirao, pa je došlo i do shvaćanja koja su potpuno suprotna duhu Qur'ana. Muhammed je lično često isticao pogubnost sukoba na plemenskim ili nekim drugim osnovama i interesima, naročito onim vezanim za borbu oko vlasti. Pa, ipak, kratko poslije njegove smrti u čuvenom sukobu oko hilafeta obje strane u ratu (Ali i Muawija) smatrali su svoje pohode jedan protiv drugog džihadom. Fatimidi u Siriji vodili su džihad protiv Abasida i Hamdanida. Još je zanimljivije kada, naprimjer, turski sultan Murat III obavještava kraljicu Elizabetu o svojim pobjedama protiv "austrijskih i mađarskih nevjernika i urgira da kraljica povede sveti rat "uz Božiju pomoć protiv španskih nevjernika."<sup>6</sup> Ustanak šerifa Huseina protiv Turaka 1917. godine nazvan je džihadom, što Turcima nije smetalo da krvavo gušenje te pobune također nazovu džihadom. Kako povijest svjedoči o tome da je u islamskom svijetu bilo više unutrašnjih nego vanjskih ratnih sukoba, to su se sve strane brinule o tome da svojim poduhvatima osiguraju karakter džihada. U savremenom ratu između Iraka i Irana obadvije strane u sukobu izdašno upotrebljavaju qur'ansku terminologiju da bi dokazale pravednost svojih nastojanja. Nacionalni front za oslobođenje Saudijske Arabije već davno je objavio džihad saudijskom režimu, Americi i multinacionalnim kompanijama.

---

<sup>4</sup> M. T. Stepanjanc, *Musulmanskie koncepcii v filosofii i politike (19-20 stoljeće)*, Akademija nauka SSSR-a, Moskva 1982., s. 105.

<sup>5</sup> Ibid.

<sup>6</sup> Bernard Lewis, *The Muslim Discovery of Europe*, London, 1982, str. 50.

Razlike u interpretacijama su naročito zavisile od sile i vojno-materijalnih potencijala strana u sukobu. U vrijeme uspona pojedinih carstava džihad je najčešće imao militantne tendencije, zatrpavajući ili potpuno zanemarujući ostale njegove oblike, dok je u vrijeme kriza i slabosti dolazilo više do shvatanja džihada kao defanzivnog rata.

Militantne koncepcije džihada nisu nalazile svoje izvorište samo u biću islamskog svijeta kao takvog već su često bile motivirane ponašanjem imperijalističkog Zapada i njegovih najgorljivijih predstavnika. Čak su i neki evropski socijalisti svojim stavovima i izjavama pothranjivali ideju militantnog džihada. Tako se krug zatvarao, a prostor za toleranciju i međusobno uvažavanje znatno sužavao. Pored toga u ovim stavovima posebno militantni fundamentalizam nalazi dio svoje argumentacije za izrazito agresivne koncepcije.

Očito je, dakle, da je zapadna ekspanzija u ove prostore od prvih krstaških ratova pa do danas često zaogrtana izrazito hrišćanskim parolama. Tu se čak potire razlika između koncepta džihada i ideje krstaškog rata koju je evropska orijentalistika već uočila.<sup>7</sup>

Povijest svjedoči da su osnovni principi islama, a i sam tekst Qur'ana, često različito tumačeni zavisno od toga koje snage su ih zagovarale i koji društveni i ekonomski interesi su stajali iza tih ideja i principa. Razlike su velike od sloja do sloja, ili i od klase do klase, a kamoli razlike koje su donosile razne epohe. Feudalizam u ekspanziji razvija svoje shvatanje džihada, a mlada arapska buržoazija i njeni reformisti insistiraju na sasvim drukčijem shvatanju.

U tom pogledu ni osnovni izvori islama nisu izuzetak. Oni su pravo svjedočanstvo o tome koliko su se, zavisno od promjene okolnosti, mijenjali i stavovi o vrlo značajnim pitanjima društvenog i ekonomskog života zajednice. Posebno se u Qur'anu otkriva geneza stavova o džihadu od **zabrane** (u Mekki) do prve medinske sure u kojoj se **dozvoljava** džihad, pa do izričite **naredbe** džihada.

Qur'an je na izvjestan način i hronika najznačajnijih događaja vezanih za stvaranje muslimanske zajednice u Mekki i Medini, te se niz stavova odnosi na konkretne događaje, stvarne ljude i sasvim specifične prilike. Stoga nije slučajno da su se mnogi stavovi, pa i oni o džihadu, mijenjali od situacije do situacije. U tom pogledu moglo bi se reći da je Qur'an bio mnogo prilagodljiviji

---

<sup>7</sup> G. F. Grunebaum, Classical Islam, Georg Allen und Unwin LTD, London, 1970., str. 161.

i imao više smisla za stvarnu društvenu situaciju nego što su to stavovi docnijih interpretatora i teologa koji su nastojali da apsolutiziraju poruke koje niti su imale apsolutni karakter niti su to željele da budu.

Da bi se navedene koncepcije džihada bolje razumjele i da bi se uočilo koliko su u skladu s osnovnim postulatima islama, neophodno je razmotriti makar one najvažnije stavove iz Qur'ana koji se tiču ili odnose, bilo direktno ili indirektno, na ovu kategoriju.

Čak i poslije površnog čitanja Qur'ana dolazi se do nesumnjivog zaključka da džihad u islamu zauzima značajno mjesto. Sa stanovišta ove teme nužno je napomenuti da se Qur'an u osnovi može podijeliti na mekanski i medinski dio, dakle, na sure koje su se pojavile u Mekki i na one koje su vezane za Medinu. S obzirom na to da je Muhammed započeo svoju misiju u Mekki, sve ove sure su više vezane za vjeru, kraće su, imaju više ritma i više su upućene u emocije. Tada je krug njegovih sljedbenika brojčano bio vrlo ograničen i okružen neprijateljstvom velikog dijela Mekkanaca. S druge strane, poslije hidžre u Medini dolazi do čvrstog konstituiranja zajednice i države, i do izraženije potrebe pravnog i etičkog reguliranja, odnosno do stvaranja čitavog niza pravila koja se tiču uređivanja odnosa unutar nove zajednice, ali i do normiranja odnosa s drugim zajednicama i državama. S obzirom na to da zbog specifičnih političkih okolnosti u Mekki Muhammed jedno vrijeme nije mogao javno provoditi svoju djelatnost, tada džihad nije bio tema o kojoj se govorilo. Iznenaduje činjenica da je u to vrijeme džihad kao oružana borba bio potpuno **zabranjen**.

U Qur'anu postoji niz sura u kojima se ne govori izričito o džihadu, ali je on pretpostavljen naročito u izrazu qital (borba). Postoji i niz onih sura koje se direktno bave džihadom i koje nam omogućuju da odgovorimo na sljedeća pitanja: kome Qur'an upućuje poziv na džihad, protiv koga, kojim sredstvima i s kojim ciljem.

Da bi se došlo do jasnijih odgovora, značajno je u analizu uključiti i dijelove Hadisa koji se odnose na džihad. U tom smislu sigurno je najznačajniji, već u Kalajića spomenuti hadis, koji kaže: "Vratili smo se iz najmanjeg džihada u najveći džihad a to je džihad duše." Podjela na najmanji i najveći džihad ostavlja mogućnost da se između najmanjeg i najvećeg džihada prepozna čitav jedan niz napora (džihada). Ako je rat, dakle, oružani sukob, shvaćen kao najmanji džihad, onda do najvišeg mora da postoji neki hijerarhijski red. Stoga bi se mogla predložiti sljedeća klasifikacija džihada:

džihad na Božijem putu;  
molitva;  
post;  
zekat;  
odbrambeni rat;  
oružani ofanzivni rat.

I pored toga što Qur'an pruža mogućnost ovako širokog shvaćanja džihada, ipak se i u interpretacijama, čak i onih koji priznaju ovu raznovrsnost, najviše govori o džihadu u čisto vojnom, odnosno oružanom smislu.

Džihad na Božijem putu najčešće je vulgariziran kako od najagresivnijih snaga u islamu tako i onih zapadnjaka koji katkada svoje predrasude poturaju kao naučne istine. U Qur'anu je džihad na Božijem putu prvenstveno shvaćen kao džihad duše, tj. kao učvršćenje vjerovanja, ostvarenje osnovnih principa islama, davanje milostinje i borba za pravičnost. Za Muhammeda je u tom pogledu najvrjedniji džihad reći tiraninu istinu u lice. I prema Qur'anu pravi je džihad borba protiv vlastitih slabosti. Tek docnije će se o džihadu na Božijem putu govoriti i u smislu bespoštedne borbe protiv spoljnog neprijatelja. Dakle, prvenstveno značenje džihada na Božijem putu shvaćeno je u smislu napora nad samim sobom, najprije da bi se obuzdale vlastite strasti, borba protiv zla a za dobro, te konačno oružana borba koja je nametnuta vjernicima spolja. O tome šta je džihad na Božijem putu najbolje govore Qur'anski stihovi.

*Dođite da vam kažem ono što vam Gospodar vaš zabranjuje: da Njemu nikoga ravnim ne smatrate, roditeljima nikakvo zlo ne činite, da djecu svoju zbog nemaštine ne ubijate – Mi i vas i njih hranimo – da se bludu ne približavate, ni javnom ni prikrivenom, i da onoga koga je Bog zabranio ubiti ne ubijete, osim kad pravda zahtijeva, – eto to vam On naređuje da biste razmislili – i da se imetku siročeta ne približavate, osim na najljepši način sve dok punoljetno ne postane, i da krivo na litru i na kantaru ne mjerite – Mi nikoga preko njegove mogućnosti ne zadužujemo – i kad govorite, da krivo ne govorite, pa makar se ticalo i srodnika, i da obaveze prema Bogu ne kršite – eto to vam On naređuje da biste na umu imali – i da je ovo pravi put kojim upravo idem, pa se njega držite i druge puteve ne slijedite, pa da vas odvoje od puta Njegova; eto, to vam On naređuje, da biste se grijeha klonili.*

(Qur'an VI, 151-4).



Kako je već spomenuto, dok je Muhammed širio svoju misiju u Mekki, svaki oblik sukoba bio je **zabranjen**. Tu se u smislu džihada pojavljuju samo dvije činjenice: molitva i davanje milostinje. Molitva, koja nije svedena samo na redovne obrede, shvaćena je u islamu vrlo strogo i vjerovatno je da malo religija tako intenzivno ispunjava život vjernika tolikim brojem molitvi kao islam. Na prelasku iz politeističkih okvira, gdje obredi nisu shvatani u strogom smislu, u jedan sasvim pročišćeni monoteizam, tako brojne i po propisima rigorozne molitve morale su se shvatiti kao poseban napor (džihad).

I milostinja je shvaćena kao džihad, o čemu svjedoči niz Qur'anskih stihova. U vrijeme izrazite društvene krize, uvjetovane raslojavanjem mekanskog društva, krize koju je Muhammed izvanredno duboko osjećao, znatan dio tog društva bio je osiromašen, te je stoga redovno i zakonski regulirano davanje milostinje (od 2 do 10%) na sav prihod i imetak značilo također veliki napor (džihad), a posebno za Medinjane, koji su morali prihvatiti znatan broj mekanskih izbjeglica.

Tek u medinskom periodu, tj. poslije Hidžre, srećemo izričite stavove o džihadu. Prva, medinska sura ne **naređuje** džihad već ga **dozvoljava**, što je izuzetno značajna distinkcija, a radi se o sasvim konkretnoj situaciji i sukobu između Muhammeda i Mekkanaca, koji su, iako se stalno nazivaju nevjernicima i mnogobošcima, shvaćeni više kao politički neprijatelji. Tako nam usporedba Qur'ana s poviješću Muhammedove misije otkriva čvrstu povezanost tekstova s glavnim tokovima na relaciji Mekka – Medina i sa najvažnijim fazama konstituiranja islamske zajednice i države.

Poslije prvih uspješnih muslimanskih akcija, a naročito poslije poraza Mekkanaca u bici kod Bedra, stavovi o džihadu postaju sve eksplicitniji, mada se uporedo s tim pojavljuje i stih po kome se muslimanima ne zabranjuje da čine dobro i da budu pravedni prema onima koji drukčije vjeruju, ali koji ne protjeruju muslimane (Qur'an, LX, 8). Ovi stihovi i pored svoje oštine ostavljaju dosta prostora za normalno reguliranje odnosa s mnogobošcima i nevjernicima. Riječ je o odbrani od napada na koji treba odgovoriti džihadom, a kada se razriješe odnosi s mnogobošcima i nevjernicima, onda, prema slovu Qur'ana, ostaje samo borba protiv nasilnika koja se smatra džihadom. Džihad protiv vladara nasilnika (i muslimana dakako) doveo je do teorijskih prijedora u smislu: da li na osnovu Qur'ana narod ima pravo da svrgne vladara tiranina ili ne. Sunniti su uglavnom prihvatili stav o neospornom pravu naroda da takve vladare svrgava, dok je kod ši'ita prihvatane dogme o nepogrešivosti

imama kočilo akceptiranje i dalje razvijanje ove teorije.

U nizu sura i hadisa džihad je shvaćen kao: molitva, post, otpor nasilju, davanje zekata ali i kao borba protiv neprijatelja islama i novoformirane islamske zajednice. Kada su se ratni sukobi intenzivirali i umnožili, dolaze i sure koje gotovo izričito govore o džihadu u vojnom, odnosno oružanom smislu, precizirajući niz pravila, uvjeta, sredstava, mjera i okolnosti, te vještine ratovanja u pravom smislu riječi. Stoga nije slučajno što se svojom oštrinom stihovi iz ove faze znatno razlikuju od onih iz početnog perioda.

Općenito govoreći, poziv na džihad upućuje se vjernicima – muslimanima. U tom pogledu veliki broj stihova počinje (*Ja ejjubhellezine amenu* – O, vjernici!). Diferencije dolaze docnije kada se džihad počinje specificirati, naime kada se počne govoriti o sredstvima, a naročito o ratnim operacijama. Dakle, opći poziv ima elemenat negacije, jer, obraćajući se tako, on isključuje iz toga poziva nevjernike, mnogobošce, a docnije će se jasno navesti hrišćani, Jevreji i sljedbenici Zoroastra. Od obaveze učešća u džihadu oslobođene su i neke kategorije muslimana: žene, djeca, starci, iznemogli i dr. Međutim, praktično od ovih odredaba odstupalo se još u Muhammedovo doba, pa ima svjedočanstava da su i žene i djeca aktivno učestvovali u poslovima vezanim za utvrđivanje odbrambene linije Medine, a i u drugim ratnim operacijama. Kada je riječ o učešću hrišćana i Jevreja, opće je pravilo da oni ne mogu učestvovati u džihadu, mada Muhammed ni tu nije bio suviše krut, pa su zabilježeni slučajevi i njihovog direktnog učešća na strani muslimana. Kada Muhammed odvraća žene od učešća u ratnom pohodu, onda im preporučuje druge oblike džihada: molitvu i post. Opći poziv na džihad na Božijem putu pretpostavlja borbu vjernika, kako individualno tako i kolektivno, za jačanje vjere i to imetkom, radom, riječju i čitavim bićem.

*Dopušta se borba onima koje drugi napadnu zato što im se nasilje čini i onima koji su ni krivi ni dužni iz zavičaja svoga prognani samo zato što su govorili: "Gospodar naš je Bog!"*

(Qur'an, II: 39).

*A da Bog ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri i crkve, i sinagoge a i džamije u kojima se mnogo spominje Božije ime...*

(Qur'an, XXII, 39).

U ovim stihovima su jasno došla do izražaja dva nivoa džihada – posebni i opći. Prvi se odnosi na Muhammedove sljedbenike kojima se dopušta borba protiv onih koji su ih protjerali iz Mekke i koji borbom, odnosno džihadom, treba da izbore svoj povratak i slobodno ispovijedanje vjere. U izvjesnom smislu ovo će postati pravilo za sve one koji su zbog vjere, drukčijeg mišljenja ili iz bilo kog razloga prognani sa svoga tla. Drugi nivo nam ukazuje na činjenicu da je borba, odnosno džihad, u funkciji očuvanja religioznih uvjerenja svih objavljenih religija, jer se izričito napominje da se radi o religijama koje propovijedaju jednog Boga. Njihovi protivnici mogu biti samo mnogobošci i nevjernici. Ovdje je još primjetan mekanski duh koji nema onu borbenost kakvu nalazimo u posljednjem medinskom periodu. Neprijatelji su ovdje oni koji su se snažno opirali vjeri u jednog Boga, pa bio to Bog Jevreja, hrišćana ili muslimana. Ti otpori su prvenstveno vezani za mekansku aristokraciju i pleme Quraiš. Ova aristokratija se već od samog početka Muhammedove misije pojavljuje i kao vjerski, ali i kao izrazito politički protivnik, jer je u Muhammedovim nastojanjima vidjela veliku opasnost i ugrožavanje sistema na kome je gradila svoju privilegiranu poziciju, ne samo u Mekki već u čitavom regionu.

Tek konsolidacijom svojih snaga u Medini Muhammed je mogao preduzimati veće vojne poduhvate kako na Mekkance tako i na neka susjedna plemena koja su često u savezu s Mekkancima nastojala da ugroze Muhammeda i njegovu zajednicu. Potom dolaze stihovi koji direktno **naređuju** borbu (II:193), gdje se jasno pravi razlika između dva konkretna objekta džihada. To su u prvom redu mnogobošci, a kada se s njima okonča borba, ostaje samo borba protiv nasilnika. I docnije će se nasilnici često spominjati nezavisno od vjerske pripadnosti. Interpretatori su se vrlo često slagali da je svako nasilje, bilo ono vjersko ili neke druge prirode, veliki razlog da se protiv njega preduzme džihad. Protiv nasilnika borba je trajna, sve dok ono traje traju i razlozi džihada, a kada je riječ o mnogobošcima, onda se, ipak, uočava da Qur'an ostavlja prostora za koegzistenciju s njima, jer se kaže, ako se oni okanu neprijateljstva, ostaje samo borba protiv nasilnika. I dalje, muslimanima se čak na jednom mjestu naređuje da ne započnu nikakav oružani napad, jer Bog ne voli one koji prvi započnu sukob. (Qur'an, II, 190).

Tek spoznajom složenosti prilika u kojima se tada nalazio Muhammed postaju jasnije opreke među stihovima koji se naizgled ne mogu usaglasiti. Spominjanjem Svetog hrama, tj. zabrane sukoba u krugu mekanskog svetišta,

neprijatelj je opet konkretiziran. Dakle, riječ je opet o Mekkcancima. Pored poštivanja stare predislamske naredbe o prestajanju svih neprijateljstava na svetom području, Muhammed je strogo poštivao i tzv. "svete mjesece". To su četiri uzastopna "zabranjena mjeseca" u kojima prestaju svi sukobi.

Izvjesno je da je kao objekt oružanog džihada u Qur'anu najjasnije preciziran neprijatelj iz Mekke, a to je aristokracija samog Muhammedovog plemena Quraiš koja ga je i protjerala iz ovog grada. Iz vjerske netrpeljivosti sukob je prerastao u politički rat između dvije sasvim jasno izdiferencirane političke grupacije. Stoga nije slučajno da svi nevjernici i svi mnogobošci u Qur'anu nemaju isti status, jer je sasvim izvjestan fleksibilniji odnos prema nevjernicima i mnogobošcima izvan Mekke. Jedan izvanredno značajan ugovor (Sahifa) koji je Muhammed sklopio s Jevrejima iz Medine o tome sasvim jasno govori. Tim ugovorom su ne samo Jevreji već i mnogobošci iz tog područja (član. 20) priznati kao ravnopravni članovi jedinstvene zajednice (umme).

U društvenoj strukturi Mekke i Medine prve polovine sedmog stoljeća, pored muslimana i mnogobožaca postojale su i brojno značajne hrišćanske i jevrejske zajednice. Jevreji i hrišćani se u Qur'anu i Hadisu spominju pod općim nazivom Ahl al-kitab, tj. oni koji imaju objavljenu knjigu – Toru i Jevanđelje. Katkada se u ovu kategoriju ubrajaju i sljedbenici Zoroastra (madžus), ali se, ipak, ova odredba najčešće odnosi na hrišćane i Jevreje. Nigdje u Qur'anu nismo pronašli nijedan stav koji direktno poziva ili naređuje džihad protiv hrišćana i Jevreja. Čak se osjeća jedno stalno nastojanje da se s njima stvore što čvršći odnosi, pa čak da se s njima stvori jedinstvena zajednica (umma). U tom pogledu zanimljiva je naredba u Qur'anu:

*Borite se protiv onih kojima je data Knjiga a koji ne vjeruju u Boga ni u onaj svijet, ne smatraju zabranjenim ono što Bog i Njegov Poslanik zabranjuju i ne ispovijedaju istinsku vjeru – sve dok ne daju glavarinu poslušno i smjerno.*

(Qur'an, IX:29).

Ovaj dio teksta Qur'ana je različito interpretiran, jer podrazumijeva hrišćane i Jevreje koji su odstupili od svojih izvornih vjerovanja, ali se može shvatiti i kao opće stanovište prema hrišćanima i Jevrejima. Obilje ostalih

stihova govori sasvim drukčije i o jednim i o drugim, a naročito je značajan poziv u zajedničku vjeru. “O, sljedbenici Knjige, (Jevreji i hrišćani, H. S.) dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Bogu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge pored Boga, bogovima ne držimo.” Čak i u situaciji da hrišćani i Jevreji ne prihvate ovaj poziv, ne preporučuje se sukob, već dolazi rečenica “Pa ako oni ne pristanu, vi recite: ‘Budite svjedoci da smo mi vjernici!’” (III:64). Sasvim je jasno preciziran odnos prema ovim dvjema vjerskim grupacijama: “I sa sljedbenicima Knjige raspravljajte na najljepši način i recite: ‘Mi vjerujemo u ono što je objavljeno nama i ono što je objavljeno vama, a naš Bog i vaš Bog jeste – jedan i mi se njemu pokoravamo.’” (Qur’an, XXIX, 46). Kada islamska zajednica postane dominantna, pripadnicima drugih vjera se upućuje poziv da prihvate islam, pa ako ne pristanu, onda svoju autonomiju mogu zadržati samo pod uvjetom da plaćaju džiziju, tj. glavarinu. Glavarina je shvaćena kao opozit zekatu, jer taj doprinos plaćaju samo muslimani, a i zbog toga što hrišćani i Jevreji ne učestvuju u ratnim sukobima, te se džizija može smatrati i kao specifičan ratni tribut.

Odnos prema hrišćanima i Jevrejima treba sagledavati sa stanovišta da se muslimani smatraju legitimnim nasljednicima Tore i Jevanđelja i jevrejsko-hrišćanskih proroka Ibrahima, Ismaila, Jakuba, Musaa (Mojsije), Isaa (Isus) i dr. Ovakav odnos spram Jevreja i hrišćana velikim dijelom objašnjava činjenicu što su hrišćanske i jevrejske zajednice stoljećima sačuvala svoju autonomiju i što su brojni hrišćani i Jevreji zauzimali vrlo visoke položaje u muslimanskoj državi, kao ministri, zapovjednici čitavih područja, pripadnici uglednih profesija, sakupljači poreza i dr. Naprimjer, otac svetog Jovana od Damaska bio je predsjednik vlade kod umajadskog halifa u Damasku. Čak je zabilježena i jedna pobuna muslimana u doba Abbasida protiv hrišćana u halifatu, jer su zauzimali gotovo sve najznačajnije upravne pozicije, a niz hrišćanskih pobuna u Egiptu bio je uzrokovan naročito grubim postupcima činovnika hrišćana koji su sakupljali porez.<sup>8</sup> O položaju Jevreja uvjerljivo govore i stihovi jednog arapskog pjesnika upućeni Egipćanima:

<sup>8</sup> Adam Mec, *Musulmanski renesans*, Akademija nauka SSSR-a, Moskva 1966., četvrto poglavlje “Hrišćani i Jevreji”.

U naše doba Jevreji su dostigli vrhunac svojih nada i postali ugledni.

Oni imaju i vlast i novac, a između njih biraju savjetnike i namjesnike.

Egipćani! Moj dobar savjet vam je: postanite Jevreji, jer je već i nebo postalo jevrejsko.<sup>9</sup>

Dvije stotine godina poslije Hidžre halifa Al-Ma'mun je osnovao Akademiju nauka, a za njenog prvog poglavara postavio je ljekara hrišćanina Hunain ibn Ishaka.

Duh tolerancije prema hrišćanima u Muhammedovo vrijeme nije bio narušen ni ratnim sukobom s bizantijskom vojskom koja je uz pomoć nekih arapskih plemena iz sjeverozapadnog dijela Poluotoka pokušala da ugrozi novoformiranu muslimansku državu. To je jedini zabilježen slučaj sukoba s hrišćanima u Muhammedovo doba.

Čvrstoj vezi s hrišćanima, vjerovatno, doprinijele su dugotrajne i duboke Muhammedove lične veze i prijateljstvo s hrišćanima još u predislamskom periodu.

Mada se Jevreji i hrišćani pojavljuju pod zajedničkim imenom, ipak je odnos prema Jevrejima nešto složeniji. Prema Ugovoru (Sahifa) koji je Muhammed potpisao s jevrejskim plemenima Medine, Jevreji i muslimani se već u prvom paragrafu smatraju jedinstvenom zajednicom (ummom) u kojoj treba međusobno da se ispomažu i sarađuju uživajući ista prava i obaveze. Obadvije kategorije se podvode pod zajedničko ime – muslimani, tj. vjernici. Muhammed je smatrao da je objava koju su imali Jevreji ista kao i njegova, pa stoga nije slučajno što je želio da s njima stvori jedinstven front protiv pagana. U tom periodu Muhammed je prihvatio niz jevrejskih običaja: okretanje prema Jerusalemu u toku molitve, jevrejski post kippur, molitvu u podne, zabranu svinjetine i krvi, nepropisno zaklane životinje, a čak su muslimani prihvatili i neke običaje jevrejskog oblačenja i ponašanja. Ipak, svi Jevreji nisu s jednakim osjećanjem prihvatili Muhammeda i njegovo vjerovanje pa je već i u vrijeme potpisivanja Sahife postojao jasno izražen otpor novom obliku monoteizma, ali u okruženju mnogobošcima Jevreji su, ipak, Muhammeda

---

<sup>9</sup> Adam Mec, citirano djelo, str. 178.

smatrali najbližim saveznikom. Međutim, kako se Muhammedova pozicija u Medini sve više učvršćivala, tako je rasla i jevrejska opozicija. Zato je došlo do zamjene mjesta kojem se vjernici okreću pri molitvi, umjesto kippura uveden je ramazanski post, a muslimani su prestali da oponašaju jevrejske običaje. Došlo je do otvorene tendencije da se muslimani što više distanciraju od Jevreja. Poslije odlučne pobjede nad Mekkancima Muhammed je zaključio da je došao čas obračuna s jevrejskom opozicijom. Prvo je došlo na red jevrejsko pleme Banu Qaynuqa zbog toga što je održavalo čvrste veze s Muhammedovim protivnikom u Medini Abdullahom ibn Ubayyom. Iz jednog bezazlenog incidenta izrodio se sukob poslije kojeg su pripadnici ovog plemena morali napustiti Medinu. U Bici na Uhudu učestvovalo je i nekoliko Jevreja, ali je većina ostala kod kuće i ostavila Muhammeda i njegove sljedbenike da sami brane Medinu. Poslije Muhammedovog poraza kod Uhuda medinska opozicija prema muslimanima dostigla je vrhunac. Potom je došlo do sukoba s jevrejskim plemenima Nadir i Qurayza, te su i oni morali napustiti to područje.

Tek formiranoj državi i zajednici kojoj više nije osnov krvna veza bio je potreban potpuno novi tip čovjeka koji će se bitno razlikovati od paganina predislamskog doba. Stoga nije slučajno što je Muhammed ovaj duhovni napor smatrao najvišim džihadom. Borba protiv egoizma plemenskog tipa, protiv individualizma i nesputanih strasti smatrana je jednim od temeljnih principa nove islamske etike. Pročišćen i do kraja doveden monoteizam zahtijevao je strogo poštivanje novog kodeksa ponašanja. Značaj uobličavanja novog tipa čovjeka uočljiv je i iz činjenice što je Muhammed insistirao na tome da se iz zajednice izdvoji poseban dio mladih ljudi koji bi se isključivo posvetili problemima ideologije. Tako Qur'an džihadom u miru proglašava snaženje vjere i učvršćenje principa na kojima počiva islam (IX, 122).

Stvaranje snažne islamske zajednice i države u Medini ugrozilo je prvenstveno pozicije Mekke, koja je bila izrasla u značajan trgovački, ekonomski i politički centar. Ovu opasnost Mekkanci su snažnije osjetili naročito u vrijeme kada su Muhammedovi oružani odredi počeli presretati njihove karavane i blokirati trgovačke puteve prema ovom središtu, što je značilo umrtvljivanje ekonomskog života ne samo ovog grada već i čitavog regiona, pa i onih plemena koja su bila u savezu s Mekkancima. Stoga je iz Mekke preduzimana nekoliko ratnih pohoda, katkada s višestruko brojnijim snagama od Muhammedovih. Mačeve su ukrštali najbliži srodnici i nekadašnji prijatelji.

Tada je džihad u oružanom pogledu dolazio u sam centar interesovanja. Stoga nije slučajno što su upravo za medinski period vezana brojna pravila džihada. Pravila su se odnosila na učesnike, na odnos prema zarobljenicima, prema materijalnim dobrima, ciljevima, sredstvima, mjerama džihada i dr. U tom pogledu postoje i stroge odredbe da se ne smiju ubijati radnici, trgovci, seljaci, monasi, svećenici, žene, djeca, uništavati drveće i ljetinu, ubijati životinje, a jedan stih oštro naređuje muslimanima da se strogo pridržavaju ugovora koje potpišu s neprijateljem (Qur'an, IX, 4).

U Qur'anu oružani džihad nije shvaćen samo u ekspanzionističkom smislu. On je također i defanzivan. Čak prvi stihovi koji se odnose na oružane sukobe imaju u vidu džihad samo kao odbranu.

S jačanjem islamske imperije mijenjali su se odnosi između ofanzivnog i defanzivnog džihada. Uvijek je u vrijeme snažne i centralizirane moći ofanzivni džihad imao prevagu dok je u fazama opadanja u prvi plan dolazio defanzivni. Stoga bi sigurno bila historijska neistina ako ne bismo ustvrdili da su se džihadom zaogrtao i pohodi islamskih vojski na širenju u druge teritorije i protiv drugih država i naroda.

Pri temeljitoj analizi Qur'ana moguće je, pored ostalog, razgraničiti odredbe džihada koje su vezane za konkretne situacije i one odredbe koje imaju pretenzije da važe općenito. Potonje interpretacije su svjesno ili nesvjesno unijele zbrku u ovaj odnos, posežući za onim dijelovima Qur'ana koji su u određenom času bili najprihvatljiviji ili su se mogli olahko interpretirati u skladu s njihovim vlastitim interesima. U tom pogledu metodološki i islamska teologija i dio građanske orijentalistike stoje na istoj poziciji. I jedni i drugi znaju da se veliki dio Qur'ana odnosi na konkretne uvjete i prilike jednog vremenski i prostorno relativno ograničenog miljea, a ipak nastoje da apsolutiziraju i u dogmu pretvore ono što je konkretno i da stav o konkretnoj situaciji pretvaraju u dogmu. S tog stanovišta i jedni i drugi gotovo naslijepo dovode te odredbe u vezu sa savremenom društvenom i političkom zbiljom.

Činjenica je da qur'anske odredbe u interpretaciji islamske uleme imaju univerzalni značaj, ali je isto tako tačno da je povijest pokazala koliko su te apsolutizacije relativizirane. U tom pogledu i među samom ulemom ima razmimoilaženja, pa i oko samog džihada. Stoga nije slučajno da su razlike izvan tog kruga još veće. Upravo zbog nedostatka smisla i želje da se pri ovakvim razmatranjima ima u vidu duh islama u cjelini, i dalje će niz značajnih kategorija vezanih za islam predstavljati tačke spoticanja u razumijevanju



ovoga, danas vrlo značajnog i aktuelnog fenomena.

### **Zaključak:**

– Džihad nije sveti rat i islam ne priznaje niti poznaje pojam svetog rata. Taj atribut mu je dat prema analogiji s hrišćanski shvaćenim krstaškim ili svetim ratom. Čak ni džihad na Božijem putu ne može biti shvaćen kao sveti rat, jer taj džihad, pored oružane borbe, podrazumijeva i džihad u miru, a tu se džihad ispoljava u etici, dubini vjerskog zanosa i ispovijedanju, postu, zekatu i hadžu. Džihad je aktivnost širokih razmjera usmjerena na izmjenu postojeće situacije, aktivnosti u koje pored psiholoških, ekonomskih, etičkih i drugih napora ulazi i oružani sukob u doslovnom smislu riječi. Stoga je sa stanovišta Qur'ana, pa i Muhammedovog predanja neprihvatljivo svodenje džihada samo na oružani napor.

– Upravo zbog širine i bogatstva sadržaja pojma džihad od oružane borbe u doslovnom smislu riječi do općeg napora za preobražaj društva u cjelini, on je različitim društvenim snagama pružao i velike mogućnosti za razlike u interpretacijama. Interpretatori, bilo teoretičari ili realpolitičari, najčešće ograničeni vlastitom društvenom zbiljom i ideološkom pozicijom, sužavali su ovaj pojam i svodili njegov sadržaj na odrednice koje su im praktično-politički u određenim okolnostima najviše odgovarale.

– Također se pokazalo da se džihad ne iscrpljuje samo u etičko-duhovnoj sferi. To područje u Qur'anu je snažno istaknuto, ali je očito da je svodenje džihada samo na ovo područje također sužavanje ovog pojma za što Qur'an ne daje nikakvo opravdanje.

– U pokušajima razumijevanja savremenih koncepcija o džihadu treba prvenstveno imati u vidu koje su to snage i strukture koje stoje iza određenih poziva na džihad: da li je to sitna buržoazija, lumpenproletarijat, seljaci ili kompradorska buržoazija, da li je to iranska ili egipatska ulema, ili, pak, turski i egipatski fundamentalisti itd. Stoga je upravo zbog širine dimenzija džihada koje pruža sam Qur'an nužan zadatak razabiranja društvenih snaga i njihovih cjelovitih koncepcija, programa i orijentacija da bi se shvatila i njihova poimanja o džihadu.

– Tako se pokazalo da je većina savremenih koncepcija i shvatanja džihada jednostrana i da nema osnova u Qur'anu, jer ga parcijaliziraju, pa zato i same ostaju parcijalne. Stoga se s pravom može konstatirati da one savremene

konceptije koje najviše zagovaraju džihad kao sveti rat, pa čak i kao terorizam, najviše i odstupaju od izvornog teksta Qur'ana.

### Izbor qur'anskih stihova o džihadu

*A zašto se vi ne biste borili na Božijem putu za potlačene, za muškarce i žene koji uzvikuju: 'Gospodaru naš, izbavi nas iz ovog grada (Mekka, H. S.) čiji su stanovnici nasilnici, i Ti nam odredi zaštitnika i Ti nam podaj onog ko će nam pomoći'. (IV, 75).*

*Zar ne vidiš one kojima je rečeno: 'Dalje od boja, već molitvu obavljajte i milostinju dajte'. (IV, 77).*

*I borite se na Božijem putu i znajte da Bog sve čuje i sve zna. (II, 44).*

*Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini... (XXII, 39).*

*Krećite u boj, bili slabi ili snažni, a i borite se na Božijem putu zalažući imetke svoje i živote svoje! (IX, 41).*

*Bog vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone, ali vam zabranjuje da prijateljujete s onima koji ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg izgone i koji pomažu da budete prognani. Oni koji s njima prijateljuju sami sebi čine nepravdu. (LX, 8, 9).*

*Raspravljajte s Ehlu-al-kitab na najljepši način. (XVI, 125).*

*O, Vjerovjesniče, bori se protiv nevjernika i licemjera i budi strog prema njima. (LXVI, 9).*

*I borite se na Božijem putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinjite borbu! Allah, doista, ne voli one koji zapodijevaju kavgu. (II, 190).*

*O, vjernici, borite se protiv nevjernika koji su u blizini vašoj i neka oni osjete vašu strogost. (XIX, 123).*

*Ako hoćete da na nepravdu uzvratite, onda učinite to samo u onolikoj mjeri koliko je vama učinjeno; ako otpite, to je, doista, bolje za strpljive. (XVI, 126).*

*Mnogobošcima s kojima imate zaključene ugovore koje oni nisu ni u čemu povrijedili, niti su koga protiv vas pomagali, ispunite ugovore do ugovorenog roka. (IX, 4).*

*Nepravda se može izvršiti istom mjerom, a onoga koji oprost i izmiri se Allah će nagraditi. On uistinu ne voli one koji nepravdu čine. (XL, 40).*

*Neće odgovarati onaj koji istom mjerom uzvraća za pretrpljenu nepravdu. (XLII, 41).*

*A odgovaraće oni koji ljude tlače i bez ikakva osnova red na zemlji remete. (XLII, 42).*

*Pitaju te o svetom mjesecu, o ratovanju u njemu. Reci: Ratovanje u njemu je veliki grijeh, ali je nevjerovanje u Boga i odvracanje od Njegovog puta i svetih mjesta i izgonjenje stanovnika njegovih iz njih još veći kod Allaha. A zlostavljanje je gore od ubijanja!... (II, 217).*

*Kada se u borbi s nevjernicima sretnete, po šijama ih udarajte sve dok ih ne oslabite, a onda ih vežite, i poslije ih velikodušno sužanjstva oslobodite ili otkupninu zahtijevajte, sve dok borba ne prestane... (XLVII, 4).*

*Da Bog ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri, i crkve i havre, a i džamije u kojima se mnogo spominje Božije ime... (XXII, 40).*

*Ako se dvije skupine vjernika sukobe, izmirite ih; a ako jedna od njih ipak učini nasilje drugoj, onda se borite protiv one koja je učinila nasilje sve dok se Božijim propisima ne privoli. Pa ako se prikloni, onda ih nepristrasno izmirite i budite pravedni; Bog zaista voli pravedne.*

*O, Vjerovjesniče, bori se protiv nevjernika i licemjera i budi strog prema njima... (LXVI, 9).*

*I borite se protiv svih mnogobožaca kao što se oni bore protiv vas. (IX, 36).*

*Ako vas takvi ostave na miru i ne napadaju vas, onda vam Bog ne daje nikakva prava protiv njih.*

*O vjernici, ne prijateljujte sa onima koji vjeru vašu za podsmijeh i zabavu uzimaju, bili to oni kojima je data Knjiga prije vas, ili bili mnogobošci... (V, 57).*

*Borite se protiv onih kojima je data Knjiga a koji ne vjeruju ni u Boga ni u onaj svijet, ne smatraju zabranjenim ono što Bog i Njegov Poslanik zabranjuju i ne ispovijedaju istinsku vjeru – sve dok ne daju glavarinu poslušno i smjerno. (IX, 29).*

*Svi vjernici ne treba da idu u boj. Neka se po nekoliko njih iz svake zajednice njihove potruđi da se upute u vjerske nauke i neka opominju narod svoj kad mu se vrate, da bi se Boga bojali. (IX, 123).*

### **Hadisi (Muhammedove izjave) o džihadu**

“Najveći džihad je nepravednom vladaru reći istinu u lice.”

“Nije džihad samo udarati sabljom u ime Allaha, ne, džihad je zbrinuti roditelje, svoju djecu – to je džihad – pa i samog sebe, kako čovjek ne bi bio na teret drugim – i to je džihad.”

“Zarađivati na dozvoljen način je isto što i rad na Božijem putu.”

“Onaj koji pljačka ili otima ili navodi na pljačku, ne smatra se jednim od naših.”

#### **ABSTRACT**

This paper deals with the concept of holy war and its possible associations with the Islamic notion of jihad. In this context, the author addresses in particular the multifarious meanings and aspects of jihad, which he corroborates with ayats from the Qur'an and the ahadith of the Prophet Muhammad, s.a.w.s. The author concludes by setting out arguments in support of the assertion that western European thinkers have a prejudiced view of jihad, deliberately distorting its essential meaning, which extends well beyond the phenomenon of war.